

Оксана Вашуленко,
науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України

Методичні рекомендації щодо роботи за підручником «Українська мова та читання. Частина 2»¹ у 2 класі (авт. О. В. Вашуленко)

Метою початкового курсу мовно-літературної освіти, відповідно до типової освітньої програми, є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності; формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [3].

Відповідно до зазначеної мети у початковому курсі мовно-літературної освіти виділено такі **змістові лінії**: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища». Змістові лінії реалізуються через **навчальні предмети** «Українська мова» і «Читання». Матеріальним носієм предметного змісту, засобом його реалізації є **підручник**, тому розроблення і створення підручників нового покоління – пріоритетне завдання реформування нової української школи.

Упровадження нового змісту предмета «Читання» зумовлює необхідність проаналізувати зміст і структуру підручника, надати методичні рекомендації щодо використання його в освітньому процесі.

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти, розробленої авторським колективом відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України під керівництвом академіка О. Я. Савченко [3]. Зміст підручника має значний

¹ Вашуленко О. В. Українська мова та читання: підруч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2 / О. В. Вашуленко. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2019.

потенціал для цілеспрямованого формування ключових і предметної – читацької компетентності. Зазначені компетентності формуються у процесі реалізації змістових ліній, які безпосередньо стосуються предмета «Читання»: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Досліджуємо медіа». В освітній програмі ці змістові лінії представлено автономно. Конкретні очікувані результати навчання здобувачів освіти подано за змістовими лініями. Однак ці змістові лінії є наскрізними, вони взаємопов'язані між собою і в освітньому процесі реалізуються у взаємозв'язку, залежно від завдань уроку, змісту твору, його жанрової специфіки.

Проаналізуємо особливості структури і змісту підручника.

Зміст підручника охоплює 10 розділів, у кожному з яких подано тексти певної тематики: *«Дзвіночок кличе у країну знань»*, *«Книжка – ключ до знань»*, *«Осінні барви, осінній настрій»*, *«Народні перлини для кожної дитини»*, *«Кришталева зимонька у срібнім козушку»*, *«Моя родина – це наша славна Україна!»*, *«Зустрічаймо весноньку!»*, *«Мого дитинства сонячна країна»*, *«Кожна пригода – до мудрості дорога»*, *«Довкола стільки є краси!»*.

Тематика різножанрових творів підручника відображає різноманітність навколишнього світу, людських взаємин, сприяє розширенню світогляду дітей, поповненню їхніх знань, засвоєнню найважливіших загальнолюдських цінностей, вихованню найкращих почуттів: любові до рідної землі, мови, природи, шанобливого ставлення до батьків, людей старшого покоління, національних традицій свого народу та культури інших народів, формуванню особистісного ставлення до дійсності. Це дозволить учителю чітко визначити виховні цілі уроку.

Текст – це основа формування читацької компетентності учнів/учениць. Тому, працюючи над підручником, ми намагалися добирати цікаві за змістом, особистісно і соціально значущі твори для сучасних дітей. Водночас враховували гендерний підхід, доступність змісту текстів, їхню

художню цінність, розвивальний і виховний потенціал, обсяг творів, їх можливості для смислового і структурного аналізу.

У підручнику другокласники/другокласниці прочитають різні за темою і жанром народні та авторські твори, твори видатних українських письменників – класиків і сучасних авторів, зарубіжних письменників. Кожен твір розглядається одночасно як витвір мистецтва і засіб формування читацької компетентності молодшого школяра.

Розділ «Дзвіночок кличе у країну знань» містить вірші, казку, оповідання, прислів'я про школу, користь знань, важливість навчання та ілюстрації (світлини і малюнки), які є допоміжним ресурсом для сприйняття, і запам'ятовування інформації.

Основні поняття розділу: школа, навчання, знання, незнайомі слова і вислови, настрої героя твору.

Основними методичними завданнями уроків цього розділу є: знайомство з підручником, його змістом, умовними позначеннями, рубриками; налаштування учнів/учениць на навчання, формування уявлення про важливість навчання, цінність знань, про те, що навчання – це наполеглива праця; розвиток умінь відчувати свій настрій, почуття і висловлюватися про це, розпізнавати настрої, емоції інших осіб, знаходити у текстах слова, вислови, що позначають емоції, почуття та ін.

Розділ «Книжка – ключ до знань» включає вірші, оповідання, прислів'я про книжку та ілюстрації.

Основні поняття розділу: книжка, старовинні і сучасні книжки; читач/читачка; заголовок; ілюстрація; художник-ілюстратор; бібліотека.

Головними методичними завданнями цього розділу є: формування ціннісних уявлень про книгу, про читання; пробудження у другокласників/другокласниць інтересу до самостійного читання; формування бібліографічних умінь. У підручнику подано матеріал, спрямований на формування у школярів/школярок умінь працювати з різними видами інформації, яку подано не тільки у підручнику, а й в інших джерелах

(довідники, енциклопедії, Інтернет та ін.). Крім того, учні/учениці знайомляться з художниками-ілюстраторами книг, вчать співвідносити ілюстрацію з текстом, на основі ілюстрації вчать отримувати необхідну інформацію для створення власного тексту.

Розділ «Осінні барви, осінній настрій» охоплює вірші, казки про природу та тварин восени, малюнки, світлини, репродукції картин художників.

Основні поняття розділу: автор/авторка художнього, мистецького чи музичного твору; пауза; персонаж твору; настрої твору.

Ключові завдання розділу полягають у: формуванні в учнів/учениць уявлення про автора/ авторку як творця, умінь правильно називати твір (прізвище та ім'я автора/авторки, заголовок/назва), визначати персонажа/персонажів твору; формуванні навичок виразного читання; розвитку умінь помічати, як за допомогою художніх засобів автор/авторка створює дивовижні картини осінньої природи, як за допомогою слова розкриває свої почуття, ділиться настроєм; формуванні умінь розрізняти емоційне забарвлення творів (веселі, сумні тощо). Учні/учениці дізнаються, як художник/художниця за допомогою кольору, тону, сили мазка створює пейзажі.

До розділу *«Народні перлини для кожної дитини»* увійшли твори усної народної творчості, дитячий фольклор, ілюстрації.

Основні поняття розділу: колискова пісня, українська народна дитяча пісня, закличка, лічилка, мирилка, скоромовка, загадка, прислів'я, народна казка, казки про тварин, дійові особи казки.

Основними методичними завданнями уроків цього розділу є: залучення дітей до культурної та духовної спадщини українського народу; виховання поваги до народної творчості; знайомство з жанром казки; формування уявлення про жанрові особливості народної казки, про особливості її побудови; розвиток умінь правильно називати героїв казок про тварин, пояснювати їхні вчинки, висловлювати щодо них найпростіші оцінки

судження, обґрунтовувати свої висновки; формування умінь визначати послідовність подій у казці, переказувати казку, виразно читати діалоги в казці, порівнювати казки з подібним змістом, висловлювати власні міркування щодо можливого розвитку подій та ін.

Велика увага приділяється розвитку творчих здібностей. На це спрямовані завдання для розвитку умінь складати за аналогією власні твори малих фольклорних форм, складати продовження казки, передавати власне ставлення до подій у казці, вчинків персонажів через ілюстрування, інсценізацію казки чи окремих її епізодів та ін.

Розділ «Кришталева зимонька у срібнім козушку» містить вірші, загадки, казки про красу зимової природи, допомогу птахам узимку, зимові свята, а також колядки, щедрівки, засівальну пісню, світлини, малюнки, дитячий малюнок, репродукцію картини.

Основні поняття розділу: порівняння, коляда, колядники, щедрівка, засівальна пісня, авторська казка, поет, поетеса, вірш, рима, головна думка твору.

Головними методичними завданнями цього розділу є: вчити учнів/учениць визначати тему і головну думку твору, розпізнавати і знаходити в тексті порівняння, пояснювати мету їх використання у тексті; ознайомити з ознаками віршованого тексту; учити розрізняти вірш як особливу графічну форму тексту, сформувані уявлення про риму, ритм віршованих творів; учити виразно читати вірші, використовуючи інтонаційні мовні та позамовні засоби художньої виразності; сформувані уявлення про авторську казку та ін.

Розділ «Моя родина – це наша славна Україна!» містить вірші, пісні, легенду, казку, оповідання про сім'ю, родину, рідну Україну, її державні і народні символи, про українську мову та ілюстрації до них.

Основні поняття розділу: сім'я, родина, Батьківщина, герб і прапор України, народні символи, рідна мова, оповідання, письменник, письменниця.

Ключові завдання розділу полягають у формуванні уявлень про жанрові ознаки оповідання, розвитку умінь називати персонажів оповідання, висловлювати свою думку щодо їхньої поведінки; формування уміння відчувати настрій віршів, розповідати про свої враження, почуття від прочитаного, пов'язувати зміст прочитаного зі своїми знаннями; формуванні уявлень про такі моральні цінності, як любов до своєї сім'ї, своєї країни, рідної мови та ін.

До розділу *«Зустрічаймо весноньку!»* увійшли науково-художній текст, вірші, казка про розквіт природи навесні, ілюстрації до текстів.

Основні поняття розділу: діалог, вірш-діалог, засоби художньої виразності, паузи, виразне читання.

Основні методичні завдання уроків цього розділу полягають у формуванні уявлення про діалог, вірш-діалог, відпрацюванні навички діалогічного читання, уміння інсценізувати, уявляти учасників діалогу, розвивати вміння обирати інтонацію читання та ін. Також діти познайомляться із творчістю української поетеси Лесі Українки та поета Тараса Шевченка.

У розділі *«Мого дитинства сонячна країна»* другокласники/другокласниці читатимуть оповідання та казку про дружбу, про цікаві й повчальні випадки з життя дітей, розмірковуватимуть про чесність, обман, совість, наполегливість тощо, обговорюватимуть у процесі роботи над текстами та ілюстраціями варіанти розв'язання моральних задач.

Основні поняття розділу: оповідання, персонажі оповідання, почуття та емоції персонажів твору, ставлення автора до персонажів твору, ключові речення, слова з прямим і переносним значенням, дружба, чесність, наполегливість.

Головними методичними завданнями цього розділу є формування умінь називати фактичні події, дійових осіб, визначати послідовність подій, тему та головну думку твору, співвідносити заголовок твору зі змістом,

основною думкою прочитаного, знаходити в оповіданнях зачин, основну частину і кінцівку, відтворювати текст за ключовими реченнями та ін.

Розділ «Кожна пригода – до мудрості дорога» містить цікаві і повчальні авторські казки та ілюстрації до них.

Основні ідеї розділу: що потрібно робити, щоб досягти успіху; «моє і наше», «я та інші»; інформація буває корисною і шкідливою.

Основні методичні завдання уроків цього розділу полягають у розвиткові умінь визначати суттєві ознаки жанру казки, спостерігати за сюжетом і композицією, установлювати зв'язки між подіями, дійовими особами, спостерігати за авторським добором слів для опису головного героя, визначати авторське ставлення до героя казки, пояснювати вчинки персонажів у казці, висловлювати щодо них найпростіші оцінні судження, прогнозувати зміст казки за її заголовком, висловлювати власні міркування щодо можливого розвитку подій та ін.

До розділу «Довкола стільки є краси!» увійшли вірші, оповідання, науково-жудожні, науково-пізнавальні твори та ілюстрації до них.

Основні поняття розділу: науково-пізнавальні твори, науково-пізнавальна література.

Ключові завдання розділу полягають у формуванні уявлень про науково-пізнавальні твори, науково-пізнавальну літературу. Крім цього, засобами художнього слова формується ціннісне ставлення до природи, розвиваються естетичні почуття – уміння бачити красу природи, захоплюватися нею, дбайливого та відповідального ставлення до навколишнього світу та ін.

Підручник «Українська мова та читання. Ч. 2» (авт. О. В. Вашуленко) містить **шість рубрик**: *«Цікаві тренування для вправного читання»* (матеріал для формування і розвитку навички читання); *«Прочитай правильно»* (матеріал для попереднього вправляння дітей у читанні «важких слів»); *«Ознайомлююся з літературними термінами»* (матеріал для практичного ознайомлення учнів/учениць з окремими літературознавчими поняттями,

необхідними їм під час аналізу та інтерпретації твору); «Дізнаюся значення слова» (пояснення незрозумілих слів); «А ти знаєш?» (додаткова пізнавальна інформація; «Я – дослідник. Я – дослідниця» (матеріал для організації дослідницької діяльності на уроках літературного читання). Крім того, у підручнику представлена система умовних позначень, які допомагають учневі/учениці самостійно визначити алгоритм виконання завдань.

Зміст кожного розділу створює передумови для реалізації змістових ліній Типової освітньої програми, які безпосередньо стосуються предмета «Читання»: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Досліджуємо медіа».

Розкриємо методику реалізації змістових ліній освітньої програми в підручнику.

Змістова лінія «**Взаємодіємо усно**» спрямовує навчальний процес на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей [3].

З метою формування умінь сприймати усну інформацію у підручнику подано методичні орієнтири для вчителя щодо організації сприймання на слух різних текстів («Спочатку послухай, а потім прочитай вірш», «Спочатку уважно послухай текст, а потім самостійно прочитай його вголос» та ін.) та QR-коди, які містять аудіозаписи творів для сприйняття на слух.

Нагадаємо, що для зосередження уваги учнів/учениць під час аудіювання текстів слід мотивувати процес слухання. Мотивація (настанова) вчителя/вчительки має велике значення в роботі над розвитком у молодших школярів/школярок умінь слухати-розуміти усне мовлення. Тобто слухання повинно відбуватися не заради самого процесу, а з конкретною метою. Отже, аудіюванню передує усвідомлення й прийняття потреби в слуханні тексту. Тому радимо вчителю/вчительці сформулювати комунікативне завдання, яке виражатиме мету аудіювання. Завдання має бути конкретним і лаконічним,

щоб діти могли утримати його формулювання в оперативній пам'яті, передбачати участь учня/учениці у його виконанні.

Особливу увагу слід звертати на темп читання тексту. Прийнято вважати, що читати текст потрібно у звичайному темпі, дотримуючись пауз, логічних наголосів.

Формуванню умінь аналізувати та інтерпретувати прослуханий текст сприятимуть комунікативні завдання подані після текстів, які передбачають відповіді на запитання за змістом прослуханого тексту, відтворення основного змісту почутого, вибір потрібної інформації з почутого тощо.

Також у підручнику передбачено різні форми усної взаємодії: колективна, у групі, у парі. У процесі такої взаємодії відбувається обговорення змісту почутого/прочитаного тексту, участь у бесіді, обмін враженнями про прослуханий/прочитаний текст, розігрування діалогів та інші види усної взаємодії, що сприяє практичному оволодінню діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування. Наприклад: *«Обговоріть! Що потрібно робити, щоб досягти успіхів у навчанні?»*, *«Обговоріть! Чиї прогнози виявилися найбільш наближеними (точними) до змісту твору? А чиї – найцікавішими?»*, *«Обговоріть! У якому темпі і з яким настроєм треба читати вірш?»*, *«Обговоріть, що означає любити свою мову. Що означає берегти рідну мову?»*, *«Підготуйтеся і прочитайте вірш-діалог, дотримуючись пауз і потрібної інтонації»* тощо.

Для розвитку монологічного мовлення у підручнику подано завдання, які передбачають створення власних висловлень. Це висловлення за змістом тексту, ілюстраціями, розповіді про власні спостереження, враження, події з власного життя, висловлення власної думки з приводу прочитаного/почутого та ін. Наприклад: *«Що веселого (цікавого, несподіваного) відбулося у твоїй перший тиждень у школі?»*, *«Чи пам'ятаєш ти першу книжку, яку прочитав сам (прочитала сама)? Як вона називається? Які в ній були малюнки? Що нового й цікавого ти дізнався (дізналася) із прочитаної книги?»*, *«До якої частини тексту малюнок? Якими зобразив художник Михася і Дмитрика?»*

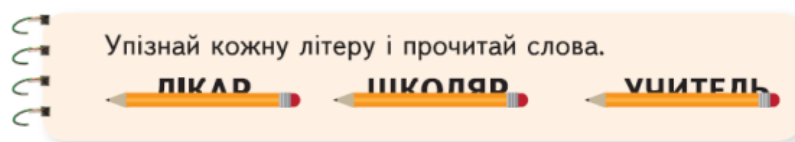
Якими ти їх уявляв (уявляла)?», «Яку ти уявив (уявила) картину за прочитаним віршем? Чи точно зобразив художник те, що побачила поетеса?» тощо.

У процесі комунікації другокласники отримають можливість поділитися не лише з учителем, а й з іншими учнями класу своїми думками, враженнями й почуттями щодо змісту художнього твору, привабливості його художніх образів (героїв), актуальності теми, основної думки твору, висловити власну позицію, разом створити оригінальний художньо-мовленнєвий продукт.

Базове завдання змістової лінії «**Читаємо**» – формування повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати літературні тексти різних видів, дитячі книжки, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях, практичному досвіді [3].

Розглянемо, які передумови для реалізації цих вимог створено в підручнику.

На початку другого класу після літніх канікул читацька навичка дітей зазвичай послаблюється, тому доцільно приділити технічній стороні читання посилену увагу. Зокрема, кожен урок бажано починати читацькою розминкою. Із цією метою у підручнику подано різні за змістом і формою вправи і завдання для розвитку навички швидкого та усвідомленого читання, уваги, артикуляційного апарату дітей, умінь регулювати дихання і силу голосу, умінь користуватися інтонаційними засобами виразності та інші. Наприклад:

Прочитай слова в кожній колонці спочатку повільно, потім — швидше, ще швидше.

дiм	нiс	хто	ось
вiн	йде	про	пiд
сни	бiг	теж	щоб

Прочитай плавно цілими словами.

вeрес	жoвтий	листок
вeресень	жoвтень	листопад
вереснeвий	жoвтiє	листочок

Однак, через значне скорочення обсягу підручника для 2 класу ми не змогли подати такі завдання до кожного тексту чи уроку. Тому до підручника розроблено дидактичні картки, які можна безкоштовно завантажити за посиланням www.osvita-dim.com.ua. Рекомендації щодо доцільності використання картки та її порядковий номер у списку зазначено на сторінках підручника у вигляді умовної позначки . Наприклад:

1 (с. 8)

- **Вчися керувати своїм диханням.**

Зроби глибокий вдих, паузу. Далі на видиху прочитай подані букви з короткими паузами після кожного звуку. Чітко вимовляй кожний звук.

А О У И І Е

5 (с. 15)

- **Прочитай уважно слова. Скажи, чим вони різняться?**

7 (с. 19)

- **Дивись на крапку в центрі кожної пірамідки і, не відводячи від неї погляду, прочитай слово.**

Поступово спускайся нижче. Не відводь погляду від крапки!

Чи всі слова вдалося тобі прочитати? Тренуйся!

8 (с. 20)

• Прочитай речення з різною інтонацією.

Цікава книжка.

Цікава книжка?

Цікава книжка!

Обсяг і частотність виконання тих чи інших завдань учитель/вчителька визначає самостійно, урахувавши рівень розвитку мовленнєвих і читацьких умінь учнів/учениць класу.

Значно удосконалює правильність читання попереднє вправління дітей у читанні багатоскладових, нових слів і тих, що важко вимовляються. Для цього у підручнику подано рубрику «Прочитай правильно». Хочу звернути вашу увагу на те, що у поданні цих завдань ми також враховуємо те, що на початку навчального року навичка читання послаблена після літніх канікул. Тому пропонуємо читати слова в рубриці «Прочитай правильно» спочатку по складах, а потім цілим словом. Наприклад:

Прочитай правильно

тра-пля-ли-ся▶	трапліялися
за-хо-пли-вою▶	захопливою
очі-ку-ван-ні▶	очікуванні
зди-ву-ван-ня▶	здивування

Прочитай правильно

Мірошник, курчатками.

за-куд-ку-да-ка-ла▶ закудкудакала

Також значно удосконалюють правильність читання широке використання наголосів у словах. Тому у підручнику для правильності читання у словах, які є сумнівними щодо вимови, проставлено наголос. Окрім того, великі можливості для комплексного удосконалення всіх якостей

читацької навички дає вибіркоче читання. У підручнику подано різноманітні завдання для вибіркового читання. А саме: читання з метою пошуку в тексті ознак поняття, явища, події, характеристики зовнішності дійової особи, опису стану персонажа, пошук епізоду тексту до малюнка тощо.

Формування виразності читання забезпечується широким діапазоном завдань. Наші спостереження дозволяють зробити висновок про те, що у багатьох випадках діти читають монотонно, не дотримується пауз, їм важко визначити логічний наголос, передати емоційне ставлення до прочитаного. Тож у підручнику ми подаємо завдання і вправи для формування умінь дотримуватися пауз між реченнями, які зумовлені розділовими знаками і змістом твору; регулювати темп, тон читання, силу голосу залежно від змісту та жанрової специфіки твору; на відтворення почуттів, характеру дійових осіб та інші. Наприклад: *«Підготуйся прочитати вірш уголос. Яку інтонацію підказує знак оклику? Які речення потрібно прочитати з питальною інтонацією?»* с. 16; *«Прочитай вірш тихо, спокійно. Прислухайся до кожного слова. Намагайся уявити картину, описану у вірші»* с. 22; *«Прочитай закличку весело, наспівно. Поміркуй, які слова потрібно прочитати з більшою силою голосу»* с. 42; *«Обговоріть, як потрібно читати цей вірш. Тихо, сумно, задумливо, таємниче чи весело?»* с. 61; *«Відшукай рядки, які треба прочитати із проханням. Прочитай їх», «Прочитай вірш, дотримуючи пауз і потрібної інтонації»* с. 73; *«Підготуйся і виразно прочитай вірш. Подумай, яке почуття треба передати під час читання вірша. Де треба пришвидшити, а де – уповільнити темп читання?»* с. 76; *«Підготуйся до виразного читання казки. Яку інтонацію підказують виділені слова та розділові знаки в кінці речень?»* с. 109.

Відповідно до програми, у методичному апараті підручника передбачено систему завдань, які спрямовують учнів/учениць на дослідження тексту. Що передбачає така робота? Це аналіз та інтерпретація змісту текстів, визначення його жанрових особливостей та емоційного настрою. Наприклад, це такі завдання:

– практичне розрізнення найпростіших жанрових особливостей малих фольклорних форм і літературних жанрів (казка, вірш, оповідання, уривки з повісті) («Чим схожі всі казки, які ви прочитали цьому розділі?» с. 59; «Чи можна цей твір назвати казкою? Чому?» с. 72; «Чим казка відрізняється від оповідання?» с. 92; «Назві ознаку, яка доводить, що цей твір – казка» с. 123);

– визначення настрою твору («Який настрої вірша? Чим він викликаний?» с. 23; «Знайди у прочитаному вірші слова, які створюють його радісний настрої» с. 36; «Яка пісня за настроєм? Якими фарбами ти намалював би (намалювала б) ілюстрацію до цієї пісні?» с. 41);

– знаходження у структурі художнього і нехудожнього текстів заголовка, ілюстрацій; установлення зв'язку між заголовком і змістом твору, основною думкою прочитаного; обговорення варіантів заголовків, обґрунтування їх вибору; прогнозування змісту тексту на основі його заголовка, розгляду ілюстрації («Прочитай заголовок і уважно розглянь ілюстрацію. Поміркуй, про що може розповісти твір» с. 17 та ін.; «Читаючи казку, знайди відповідь на запитання, чому вона так називається» с. 70);

– розуміння учнями/ученицями фактичних подій у тексті, відтворення послідовності подій, знаходження в тексті відповідей на запитання щодо відтворення фактичного змісту прочитаного («Про кого ця казка?», «Коли відбувалася описана подія?», «Де відбувалися події, описані в казці?», «У якій послідовності відбувалися події в казці?», «Який випадок описано у творі? Як усе почалося? Чим закінчилося?»);

– спостереження за тим, як побудований твір структурно, визначення його структури («Про що розповідається у зачині казки? А в основній частині?» с. 35, «У якій частині казки розповідається про хатинки Зайчика і Лисички? Про що йдеться у кінцівці казки?» с. 49, «Знайди в казці зачин, основну частину, кінцівку» с. 53, «Знайди у тексті зачин, основну частину і кінцівку. Розкажи, про що в цих частинах тексту розповідається» с. 65, «У

якій частині казки висловлено її головну думку: у зачині чи кінцівці?» с. 76, «Якими словами починається зачин казки? А кінцівка?» с. 101);

– встановлення теми та основної думки твору («Чого вчить ця казка? Знайди в тексті слова, у яких виражено важливу народну мудрість. Хто їх сказав?» с.55, «Що головне хотіла сказати авторка у своєму творі?» с. 76, «Про що розповідається у творі?» с. 85, «У яких рядках твору висловлено його головну думку?» с. 92, «Яку важливу думку хотіла донести читачам авторка казки?» с. 109, «Визнач головну думку твору» с.120);

– визначення персонажів художнього твору, виокремлення серед них головного, установаження зв'язків між подіями та дійовими особами («Скільки персонажів у цьому творі? Назви їх» с. 31, «Назви дійових осіб казки. Хто є головним персонажем? У якій послідовності Зайчик зустрічався із тваринами?» с.49, «Хто головний персонаж оповідання? Який випадок із життя хлопчика описано у творі?» с 90, «Назви всіх дійових осіб одним словом» с. 92);

– знаходження в тексті яскравих, образних слів, висловів, пояснення їх ролі у творі (з допомогою вчителя) («Знайди і прочитай слова, якими змальовано зиму» с. 60, «Із чим автор порівнює морозець? Яке ще порівняння є у вірші? Як ти його розумієш?» с. 61);

– аналіз вчинків персонажів у творі, пояснення мотивів їхньої поведінки, висловлення щодо них найпростіші оцінних суджень; обґрунтування своїх висновків (з допомогою вчителя) («У яку ситуацію потрапила Оксанка? Які почуття їй довелося пережити? Які думки виникли в тебе як читача (читачки)?» с.112, «Хто з героїв твору тобі сподобався? Чому? Що ти схвалюєш і засуджуєш у поведінці персонажів твору?» с 120, «Які риси характеру виявила Олеся, щоб досягти бажаного результату?» с. 114, «У чому виявлялася нахабність Зайця? Підтверджує свою відповідь рядками тексту. Якими словами можна схарактеризувати цього персонажа» с.125) та інші.

Формуванню **рефлексивного досвіду за змістом прочитаного** сприятимуть післятекстові завдання, які передбачають розвиток компонентів ціннісно-сміслової, емоційно-вольової сфер особистості дитини; усвідомлення й оцінку учнем/ученицею результатів своєї читацької діяльності; висловлення оцінних суджень, ставлення до змісту прочитаного [2]. З цією метою другокласникам/другокласницям пропонуються завдання і запитання, що мають на меті вчити дітей:

– розповідати про свої загальні враження, почуття від прочитаного, (що саме сподобалося / не сподобалося, що було цікаво / нецікаво, що нового дізнався / дізналась), підтверджувати свої думки фактами з тексту (*«Яка інформація з тексту була для тебе відомою? Про що ти дізнався (дізналась) вперше?» с. 138, «Який настрій викликає ця казка?» с. 137, «Які думки і почуття викликає в тебе прочитане?» с. 92, «Коли ти найбільше переживав (переживала), радів (раділа) під час читання?» с. 120 та ін.);*

– пов'язувати зміст прочитаного зі своїми знаннями, попереднім читацьким, а також власним життєвим емоційно-чуттєвим досвідом (*«Пригадай і розкажи, чи був у тебе такий випадок, коли ти намагався (намагалася) щось зрозуміти, але нічого не виходило? Хто тобі допомагав (допомагала)?» с. 14, «Поміркуйте, чому цю гарну кімнатну квітку, яка цвіте тільки раз на рік, назвали різдвяником» с. 74 та ін.);*

– передавати власне ставлення до подій, вчинків персонажів через ілюстрування, декламацію, рольові ігри, інсценізацію твору чи окремих його епізодів (з використанням вербальних і невербальних засобів художньої виразності) (*«Намалюй капловухого Зайця таким, яким уявляєш його на початку та в кінці казки» с. 125, «Намалюй пєсика Розумаху» с. 132, «Підготуйтеся і розіграйте виставу за казкою. Поміркуйте, які рухи, вирази обличчя, маски чи деталі одягу допоможуть вам передати настрій і характер персонажів казки» с. 49 та ін.);*

– брати участь у колективному обговоренні прочитаного (*«Обговоріть! Що потрібно робити, щоб досягти успіхів у навчанні?» с. 14, «Обговоріть!*

Як ви зрозуміли зміст виділеного рядка» с. 20, «Обговоріть» Чиї прогнози виявилися найбільш наближеними (точними) до змісту твору? А чії – найцікавішими?» с. 35, «Обговоріть, з якою інтонацією треба читати слова кожної дійової особи» с. 49, «Обговоріть! Як потрібно було вчинити Михасеві, щоб не обманювати друга і водночас мати можливість погратися іграшкою довше?» с. 107» та ін.);

– висловлювати оцінні судження щодо вчинків персонажів, мотивів їхньої поведінки (з використанням емоційно-оцінної лексики) («У яку ситуацію потрапила Оксанка? Які почуття їй довелося пережити? Які думки виникли в тебе як читача (читачки)?» с. 112, «Хто з героїв твору тобі сподобався? Чому?», «Що ти схвалюєш і засуджуєш у поведінці персонажів твору?» с. 120, «У чому виявилася нахабність зайця?» с. 125, «Як ти думаєш, яка причина поразки? Що з цього приводу думали звірята? Який висновок можна зробити з описаної події?» с. 123 та ін.) та інші.

Привертаємо увагу до завдань, які спонукатимуть дітей до творчості на основі прочитаного. Таких завдань у змісті підручника чимало. Зокрема, працюючи за підручником, учні/учениці виконуватимуть низку завдань на розвиток репродуктивної і творчої уяви, ілюструватимуть художні образи малюнками, придумуватимуть словесні картини, складатимуть варіанти кінцівок до прочитаних казок, оповідань, матимуть можливість спробувати себе в ролі актора/акторки, режисера/режисерки, декоратора/декораторки під час підготовки і розігрування сценок і вистав та ін.

Спонукатиме до творчості дітей інтеграція різних видів мистецтва (музика, образотворче) для створення нових образів, думок на основі прочитаного. Тому для більш глибокого й емоційного сприймання змісту тексту дитиною, розвитку її емоційно-почуттєвої сфери у підручнику подано репродукції картин, записи музичних творів. Це дасть можливість учителю/вчительці вчити дітей порівнювати близькі за темою твори різних видів мистецтва, розуміти специфіку кожного з них, творчо переосмислювати надбання минулого, формувати власну думку. Такий підхід

сприяє естетичному вихованню учнів, виробленню в них чуття прекрасного, духовному збагаченню особистості, глибшому, емоційнішому розкриттю художнього образу дітьми, формуванню цілісного уявлення про світову культуру. Комплексний вплив різних видів мистецтва на учня підвищує його мотивацію до навчання, сприяє розвитку пізнавального інтересу, спонукає до власної творчості, привчає вільно висловлювати свою думку.

Значну увагу в підручнику приділено розвитку дослідницьких умінь другокласників/другокласниць на уроках літературного читання. Крім завдань, які передбачають дослідження текстів у підручнику цілеспрямовано введено завдання дослідницького характеру. Їх цінність для загального розвитку школярів/школярок незаперечна. Саме з цією метою у підручнику подано рубрику «Я – дослідник. Я – дослідниця». Завдання цієї рубрики — цікаві й незвичайні. Вони спрямовують дітей на проведення невеликих досліджень, пошук потрібної інформації в різних джерелах (бібліотека, Інтернет, телебачення, дитячі газети, журнали, книжки, довідкові видання), аналіз цієї інформації, сприяють розвитку дослідницької, творчої активності дітей, а також поглибленню і закріпленню наявних у них знань, умінь та навичок. Після виконання таких завдань варто запропонувати дітям обговорити разом із однокласниками/однокласницями процес їх виконання і результат. Поділитися враженнями.

Передбачено в підручнику і літературознавчу пропедевтику – ознайомлення другокласників/другокласниць з окремими літературознавчими поняттями, необхідними під час дослідження тексту. Система роботи з ознайомлення учнів/учениць із літературознавчими поняттями простежується за додатковими текстами із умовною позначкою «Візьми до уваги!». Зміст літературознавчого поняття розкривається на одному творі завданнями до тексту. А його засвоєння відбувається на системі творів одного жанру і згодом переноситься на інші жанри. Добір і розташування текстів здійснювався із урахуванням їх можливості розкрити дітям зміст поняття.

Реалізація змістової лінії «Досліджуємо медіа» передбачає формування в учнів/учениць умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти [3].

У методичному апараті підручника передбачено завдання, які спонукатимуть учнів/учениць досліджувати різні види медіатекстів та використані в них медіатехнології; сприятимуть розвиткові критичного мислення та свідомого ставлення до медіапродукції загалом; формуватимуть практичні вміння здійснювати пошук необхідної медіаінформації та відсторонення від непотрібної, створення власних медіатекстів; стимулюватимуть розвиток творчого потенціалу як у напрямі створення власних медіатекстів, так і в напрямі творчого сприймання медіатекстів.

Виконуючи запропоновані у підручнику **практичні завдання** семирічні другокласники/другокласниці набуватимуть знань **без заучування інформації**. Провідні форми роботи на уроках – рольові ігри, практичні завдання, перегляди відео- та прослуховування аудіоматеріалу, обговорення їх змісту тощо. «Осучаснення» уроку робить його цікавим для дітей, не викликає стресового навантаження, замість негативних емоцій дає позитивні. Сформовані навички роботи з інформацією та її джерелами (шукати, осмислювати, опрацьовувати, аргументувати, адаптувати, формувати, здобувати та використовувати інформацію з різних джерел; користуватися різноманітною довідковою літературою) допоможуть учням/ученицям і під час засвоєння знань з інших навчальних предметів.

Проілюструємо сказане прикладами завдань: *«Проведи дослідження. Чим книгарня відрізняється від бібліотеки?, Які є бібліотеки?» с. 18; «Перегляньте мультфільм і послухайте українську народну жартівливу пісню, яка звучить у ньому. Яка пісня за настроєм? Що в ній розповідається про Гриця?» с. 41; «Перегляньте відео до казки «Ведмідь і бджоли». Уявіть себе дикторами, які озвучують мультфільми. Підготуйте й озвучте казку за цим відео» с. 50; «Які колядки, щедрівки, засів альні пісні співають у*

вашому краї? Створіть колективну збірку цих творів» с. 67; «У другу неділю травня відзначаємо одне із головних родинних свят – Ден матері. Дізнайся, коли в нашій країні святкують День батька» с. 78; «Дізнайся, звідки походить назва твого населеного пункту. Чи змінювалася вона із плином часу? Які цікаві історії пов'язані із твоїм рідним краєм?» с. 92; «Дізнайся, які ще твори для дітей написала Леся Українка. Знайди твори поетеси в бібліотеці. Підготуйся і прочитай у класі один із її віршів» с. 99 та інші.

Важливим структурним компонентом підручника є ілюстративний матеріал. Звертаємо увагу на те, що видавництво в оформленні підручника дотримувалося ілюстративної концепції дитячого видання. Яка полягала в тому, що ілюстрації в підручнику для дітей цього віку мають бути продуманими, креативними і якісними. Адже книжкова ілюстрація розвиває художній смак, фантазію, відчуття кольору тощо. Малюнки у нашому підручнику мають новаторський, нешаблонний характер, аби захопити школяра й певний час тримати його увагу.

У підручнику подано різноманітні ілюстрації. Це світлини, малюнки, репродукції картин. Підручник не містить зайвих ілюстрацій, тих, які не пов'язані з основним чи додатковим текстом.

Запитання і завдання на аналіз ілюстрацій передбачають різноманітну аналітико-синтетичну діяльність:

– прогнозування змісту тексту (*«Прочитай заголовок і уважно розглянь ілюстрацію. Поміркуй, про що може розповісти твір» с. 17; «Розглянь ілюстрацію до вірша. Поміркуй, про що буде вірш» с. 73*);

– розвиток уваги, спостережливості (*«Скільки в кімнаті читачів? А на малюнку?» с. 19; «Розглянь картини. Чи можна побачити вітер? Чи можна визначити, наскільки вітер сильний?» с. 26*);

– порівняння малюнка з текстом (*«Які кольори використала Катерина Перелісна для опису осені? Чи є ці кольори на картині Ольги Кваши?» с. 22; «Порівняйте текст і малюнок. Знайдіть схоже та відмінне» с. 32*;

«Зіставте вірш та ілюстрацію до нього. Чи в усьому ви згодні з художником? Чи точно він відобразив зміст вірша?» с. 61);

– співвіднесення малюнка з текстом («Прочитай уривок казки, зображений на малюнку» с. 49; «Розглянь малюнок. Який епізод казки на ньому зображено? С. 53);

– визначення внутрішнього стану персонажів твору (*Хто на малюнку має сумний настрій? А хто веселий?*) с. 12) та інші.

Працюючи з ілюстраціями, потрібно навчати дітей звертати увагу на кожен деталь (предмети, колір), визначати внутрішній стан персонажів, організовувати обговорення: як письменник змалював картину життя за допомогою слів, як художник її уявив і зобразив за допомогою фарб тощо.

У типовому навчальному плані на мовно-літературну галузь відведено 7 навчальних годин. Тому варто

У плануванні уроків радимо розподіляти їх порівну на кожних предмет, тобто по 3,5 години на вивчення предмета українська мова і читання. Під час складання розкладу радимо упродовж тижня планувати три уроки читання. Сьомий урок один раз на два тижні присвячувати роботі з дитячою книжкою.

Список використаних джерел

1. Вашуленко О. В. Українська мова та читання: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2 / О. В. Вашуленко. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. – 144 с.

2. Мартиненко В. О. Структура і зміст читацької компетентності молодших школярів / В.О.Мартиненко // Збірник наукових праць: Педагогічна освіта: теорія і практика. – Вип. XV. – Кам'янець-Подільський, 2013. – С. 145-151.

3. Типова освітня програма для учнів 1–2 класів [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Для посилання: Вашуленко О. В. Методичні рекомендації щодо роботи за підручником «Українська мова та читання. Частина 2» у 2-му класі / О. В. Вашуленко // Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі Типової освітньої програми для 2 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті; орієнтири для календарно-тематичного планування (2 клас НУШ). – К.: УОВЦ «Оріон», 2019. – С. 88 – 96.